

אתרי פריחה מומלצים השבוע , 16-23.2.2025 (2)

שמעון כהן, חוג כלנית - simonronit@bezeqint.net

הביאו לדפוס: אבי שמידע ורענן דונוביץ

תקציר: מוגשים בזאת אתרי הפריחה הבולטים והחשובים ביותר בישראל למחצית הראשונה של חודש פברואר תשפ"ה. הפעם נשים פעמנו לאזור ים-המלח הצפוני ובקעת הירדן הדרומית. נתחיל מצומת הערבה דרומה, נעצור בפריחת **יחנוק המדבר** ליד מאגר אוג, נגלה את **אצבוע ים-המלח ובאשן תמים** בחרבת מזין והישוב אבנת. נמשיך דרומה לעיינות קנה (סמר) שם נחזה בפריחת הסחלב היחידי הגדל במדבר - בן-חורש גדול. נחזור לצומת בית-הערבה ונמשיך בכביש 90 צפונה בואך עוג'ה והישוב ייט"ב שם נפגוש בפריחת היקינטונית המעורקת. צפון מזרחה מצומת נירן נגלה במלחת מלחה את המוזר בצמחי ישראל **הטופל האדום**. נקנח במסע רגלי בנחל אל-חביבי היורד לנחל מכמש שם גדל במצוקים **השקד הערבי** - אחד השיחים הנדירים ביותר בישראל, מרשימת הצמחים האדומים ובסכנת הכחדה.

=====

אתר מס. 1 - מאגר אוג מדרום לצומת בית-הערבה
יחנוק המדבר - *Cistanche tubulosa*

יחנוק המדבר הוא צמח מדברי טפיל, חסר עלים הבוקע מהאדמה בתפרחת צהובה מרהיבת-עין הנראית למרחקים. הוא נטפל לשורשי שיחי מדבר ובמיוחד מעדיף שיחי מלוח קיפח השולט בוואדיות של חוואר הלשון באזור זה. ליחנוק פרח דמוי שופר צהוב וגדול ואכן הוא נמנה על משפחת הלועניתיים שאופני להם פרח גדול, צבעוני, דו-שפתני המציע בבסיסו כמות צוף גדולה למאביקים.

יחנוק המדבר, צילם איתן שפירא ©

יחנוק המדבר פורח בתחילת האביב במדבר, לרוב אחרי גשמי ברכה בחודשים פברואר עד תחיל מרץ. בעונה זו מגיחות מהקן דבורים בודדות גדולות (מינים של הסוג מדרונית, חריצית וקרוביהן) המחפשות פרחים בעלי כמות צוף גדולה שתאפשר להן פעילות בחורף הקר. הן עוברות מרחקים גדולים ומזהות ממרחקים את הכתמים הצהובים הבוהקים של היחנוק, דוגמא לקו-אבולוציה נפלאה בין הדבורה לפרח: הפרח בונה כותרת גדולה וצבעונית עם צוף רב והדבורה "מפצה אותו" ביכולת תעופה למרחק רב הקיים בקיטע הרב בין פרחי היחנוק.

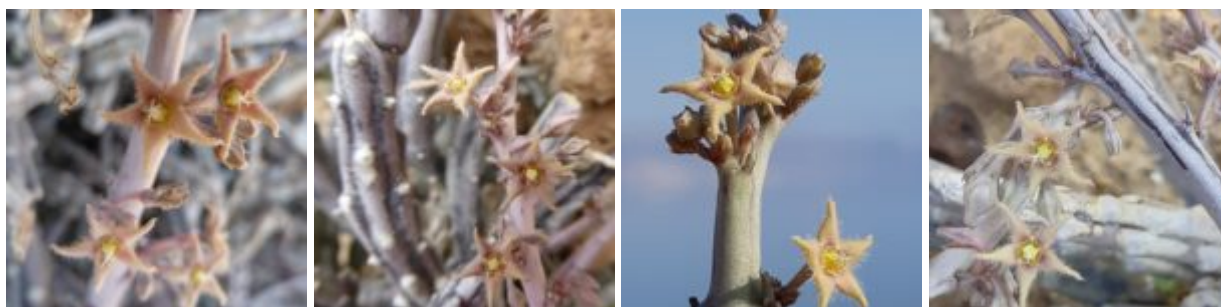
איך מגיעים - נוסעים בכביש מספר 1 מירושלים מזרחה, חולפים על פני צומת אלמוג'יריחו מגיעים לצומת בית הערבה בכיכר ים-המלח. מצומת בית הערבה ממשיכים דרומה לכיון קליה וכ-1750 מטר מדרום לצומת, פונים ימינה בכביש אספלט המוליך למאגר אוג. מיד לאחר הפניה ימינה, בצד ימין של הדרך (מצפון לדרך) למרגלות מלוח קיפח רואים את הכתמים הצהובים והבוהקים של יחנוק המדבר.

יחנוק המדבר פורץ את האדמה, נמצא עתה (14.2.25) רק בניצני או תחילת פריחה, צילם שמעון כהן ©
משמאל: מפת התמצאות לאתר יחנוק המדבר מדרום לצומת בית הערבה

אתר מס. 2 - חרבת מזין מצפון לאבנת *Caralluma sinaica* - אצבוע ים המלח

הסוג אצבוע הוא ה"קקטוס" היחידי בכל ישראל והמדבר שלה. ולגבעוליו צורה של אצבעות שמנות לפעמים דמויות נחשים. שיני מינים של אצבוע בישראל: בעוד האצבוע האירופי גדל בסדקי סלעים באזור הים התיכוני ובהרי המדבר, הרי שאצבוע ים המלח, אותו נפגוש בתחנה זו, גדל רק במקומות יובשניים חמים ולכן אינו חורג בישראל מהערבה, הרי אילת ונחלי המדבר התרמופיליים.

אצבוע ים-המלח, צילם עוז גולן ©

אצבוע ים-המלח נחשב בעבר כצמח אנדמי לישראל, אולם התברר שהוא זהה לאצבוע סיני. הוא מתאפיין בגבעולי צמיחה ארוכים והולכים ומתחדדים לקראת קצה הגבעול, והפרחים שלו בצבע בז' (חום בהיר) שאינם מושכים את העין. אולם, כשמקרבים את העין אל הפרח, ומסתכלים מקרוב, רואים מבנה פרח מחומש, מיוחד באופיו. הפרח מסריח בריח בשר רקוב (הריח רק בשיא הפריחה - יש להתקרב על מנת להריח), ובשולי עלי הכותרת מצויות שערות ריסניות הזזות בגל משב רוח קליל. החוקרים חושבים כי שערות זזות

אלה "מרמות" את הזבובים ומושכות אותם לנחות על הפרח ולחפש בו גמול.

בהזדמנות זו נקפוץ לבקר את פריחת **הבאשן התמים** - ממשיכים דרומה מחרבת מזין לצומת אבנת (רק 350 מטר) ובמקום לפנות לישוב ימינה ומערבה פונים שמאלה בדרך לכיוון ים-המלח בשולי הכביש בשקעים ותעלה פורח באשן תמים. זהו צמח בעל עלים מבאישים מעט (בשל שערות בלוטיות) ופרח בצבע בורדו-קוניאק משגע. האבקנים בולטים מהפרח ומשתתפים בתצוגה החזותית.

באשן תמים ליד אבנת, שיא פריחה בתאריך 14.2.25, צילם שמעון כהן ©

איך מגיעים - נוסעים בכביש 90 דרומה מצומת קליה וחולפים על פני קומראן ועינות צוקים וממשיכים דרומה עד כ-600 מטר מצפון לפניה לישוב אבנת. הנוף של מצוק ההעתקים הקרוב לכביש נפתח ומצד שמאל (מזרח) רואים את ים-המלח נפרש למרגלותינו. החורבה הבולטת מצד שמאל, עליה אנו חולפים היא חרבת מזין שהייתה לפני, בימי החשמונאים, נמל הבית בואכה מואב. מצד ימין, (ממערב) לחורבה ולכביש, מוצבת אנדרטה, הוא יעדנו. נחנה בשולי הכביש, נעלה אל האנדרטה ונחפש הערוצים קטנים במדרון. בין סלעי הערוצים, גדל אצבוע ים-המלח שקש למוצאו בשל צבעו המתמזג עם הסביבה. נחפש "אצבעות" בשרניות ארוכות המתמרצות כלפי הקצה. שמחה גדולה אחזתנו כשנמצא, נקרב את הראש ונראה פריחה "חסרת צבע" אך מעניינת במיוחד בראשי הגבעולים. לטפסנים מבינכם, אנו מציעים להמשיך צפונה עד תחילת המדרון המצוקי (לא לעבור את קו השיזף המצוי הגדל ליד הכביש למטה) ולחפש בין סדקי הסלעים פרטים נוספים של אצבוע ים-המלח - הם ישנם! . הסלעים והבולדרים הענקיים בנויים קונגלומרט מלוכד של החוף הקדום של ים-המלח.

מפות עמוד ענן המורות את הדרך להגיע לאתר חרבת מזון(משמאל)
בו נצפה באצבוע ים-המלח(במרכז) ולאחר אבנת בו נראה את הבאשן התמים, צילם שמעון כהן ©

אתר מס. 3 - עינות קנה *Caralluma sinaica* - בן-חורש גדול

מיני סחלבים רבים גדלים בישראל וכולם פרט לאחד גדל בחבל הים תיכוני. ממנים רבים של **דבורנית וסחלב**, דרך מיני **שפתן**, **נאוטינאה**, **שנק**, **ואצבעית**. אולם, רק מין יחיד של סחלב גדל במדבר - זהו **בן-חורש גדול** מין של סחלב טרופי הגדל בכל המרחב של סהרה וערב במעינות בסמיכות למצוקים או במעינות ליד מצוקים. בן-חורש גדול לא גדל לפנים בחוף ים המלח, והנה בשנות ה-80 של המאה הקודמת התנחלו להם זרעי אבק של בן-חורש גדול השכיח בקניוני מואב, התנחל במעינות של עינות קנה (מקודם עינות סמר) בחופים המערביים של ים המלח והתפשט שם בצורה מדהימה.

בן-חורש גדול, צילם שמעון כהן ©

בינתיים, הפכה שמורת הטבע של עינות קנה לשמורה סגורה והיא נפתחת לחובבי הטבע רק בתיאום מראש. נוכל למצוא בה משטחים ירוקים יוצאי דופן של מטרים רבים הנשלטים על ידי גבעולים ירוקים של בן חורש הפורח בעיקר בחודשי פברואר-אפריל וממשיך בפריחה דלילה עד לשלהי הקיץ. הצמח כאן בשולי הזרימות המתונות וקבועות. בית גידול זה הפתיע אותנו ביותר, שכן אנו רגילים לפגוש את הצמח בנביעות מים מתוקים (יחסית) בקניונים במדבר. היה זה טוביה קושניר, מנפלי שירת הל"ה, הבוטנאי המבטיח ביותר מדור תש"ח שמצא את ה"בן-חורש גדול במעין עין ענבה בנחל צאלים. מאז נמצא הסחלב בכמה אתרים נוספים לאורך הערבה שרובם נכחדו ונשארה לתפארת רק האוכלוסיה של עינות קנה, בתקווה שנדע לשמור עליה ושנשיב ונשקם אתרים שממנה נכחדו.

איך מגיעים - נמשיך מחרבת מזין / אבנת דרומה בכביש 90 ולאחר כ- 13 ק"מ, מצפון לצומת מצוקי דרגות, נבחין בשלט ברור עם השם עינות קנה. הבן חורש גדל בנביעה הדרומית ובשולי הזרימות ממנה בנקודה המסומנת באתר עמוד ענן. יש לתאם כניסה עם רשות שמורות הטבע.

אתר מס. 4 - קיבוץ ייט"ב, מזרחית לעוג'ה
יקינתונית מוערקת - *Hyacinthella nervosa*

צבע כחול עמוק כמו זה של תפרחות יקינתונית, נדיר בעולם הצמחים ומושך כברק את תשומת לב עין המטיילים. כל שכן, כאשר יקינתונית פורחת בכתמים צפופים של מספר

צמחים למטר מרובע והכחול של פרחי התפרחת המרובים והצפופים נראים למרחוק.

יקינתונית מעורקת היא צמח בצל (גיאופיט) הגדל בחגורת הספר של השומרון על קרקע קרטונית ומצומצמת בתפוצתה לשומרון המזרחי וממשיכה צפונה לסוריה וללבנון. פרח יקינתונית דומה מאד לפרחי הכדן אך העטיף שלו אינו מתמצר לפני פתח הלוע כמו במיני הכדן. ובמיוחד, הפירות שלו עגולים בדומה לפירות היקינתון ואינם בעלי שלוש מקצועות כמו בסוגים כדן, מצילות וזמזומית.

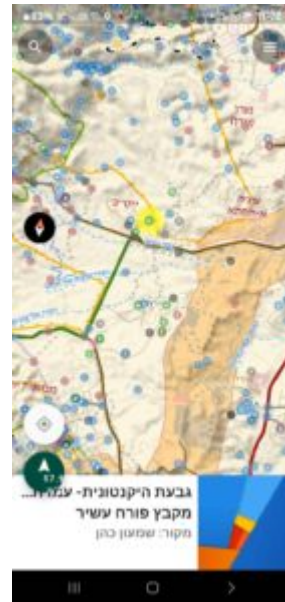
פרופסור נעמי פיינברון היא אשר כתבה את המונוגרפיה על הסוג יקינתונית בעולם ונודעה כמומחית עולמית לסוג זה. הצמח התרבותי הנפוץ בגינון ונמכר כצמחי בצל הוא כדן ארמני הדומה מאד בפריחתו לתפרחות יקינתונית.

איך מגיעים - מצומת בית הערבה, ניסע צפונה בכביש 90 ובמרכז העיירה עוג'ה, על פי שלט המפנה אותנו למבואות יריחו, ניכנס מערבה וניסע לאורך אפיק נחל ייט"ב עד לפניה ימינה לישוב ייט"ב. ניכנס בשער הקיבוץ ונפנה ימינה (מזרחה) בדרך המערכת אל עבר מגדל שמירה/ תצפית שם פורחת בכתמים מרהיבים **יקינתונית מעורקת**.

יקינטונית מעורקת , צילם שמעון כהן ©

מפת עמוד ענן המורה את הדרך להגיע לאתר היקינטונית ליד הישוב ייט"ב, משמאל יקינטונית מעורקת
בראש גבל סרטבה, צילם סרגיו הרט ©

אתר מס.5 - שמורת מלחה מזרחית לפצאל ולתומר
טופל אדום - *Cynomorium coccineum*

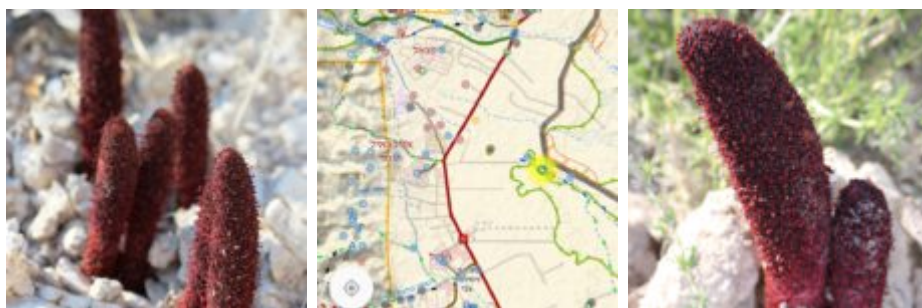
רוב עולם הצמחים בנוי מצמחים מוריקים המייצרים את הסוכרים וחומרי האנרגיה שלהם ישירות מהשמש ועל כן הם ירוקים. מעניין כי מספר הצמחים אשר עברו לטפחלות (פרזיטיות) מוחלטת הוא מועט ביותר והידועים שבהם בישראל הם מיני עלקת העושים שמות בגידולי שדה חקלאיים. הטופל האדום הוא אחד מטפילים מועטים אלה ומיוחד לו שהוא גדל רק במדבר ושייך למשפחת צמחים מבודדת לחלוטין אשר אין יודעים מי הם

קרוביה. הטופל בוקע את האדמה מיד לאחר גשם גדול במדבר מגדל עמוד תפוחת אדמדם יחיד, עירום מעלים, ובעל כסות המורכב ממאות פרחים זעירים המצטופפים יחדיו למרבד קטיפתי בצבע סגול ין כהה. בזמן שיא הפריחה, בוקעים מהפרחים הזהירים אבקנים בעלי אבקה צהובה הבולטת על הרקע הארגמני.

איך מגיעים - נוסעים מעוקף יריחו צפונה, עוברים את על פני נעמ"ה ואחרי הפניה שמאלה לנערן פונים מייד ימינה בדרך אספלט נהדרת בין שני מטעי תמרים ענקיים. ממשיכים בדרך האספלט תוך פניה חזקה ימינה ומגיעים לכביש אספלט הנוסע צפונה לאורך דרך המערכת. הכביש חוצה ערוצים וגבעות קירטוניים באזור חוואר הלשון של הבקעה המרכזית ומגיע לאחר כשבעה ק"מ לאתר הטופל האדום הגדל למרגלות שיחי מלוח מצד ימין (צפון מזרח של דרך האספלט). המקום מסומן בעמוד ענן ושמו טופל אדום.

טופל אדום בשמורת ואדי מלחה, צילם שמעון כהן ©

מפת עמוד ענן המורה את הדרך להגיע לאתר הטופל האדום בשמורת ואדי מלחה(הנקודה המוארת בצהוב). מימין ומשמאל צילום של טופל אדום ליד אל-חמה (איתן שפירא) ©

**אתר מס. 6 - נחל אל-חביבי מדרום למעלה-מכמש
שקד ערבי - *Prunus arabica***

זהו מין שקד הדומה בכל השנה לרותם המדבר- בעל ענפים ירוקים זקופים מוארכים וחסר עלים - ורק בבסוף חודש פברואר במחזור של ימי שמש חמים הוא פורח בפריחה מרהיבה של "שקדיה". השקד הערבינמנה על סקצית(קבוצה) של מיני שקד ערבתיים הגדלה בחגורת הספר של הרי המזרח-התיכון ומערב אסיה; הוא שולט ויוצר שיחית-ספר בדרום

הרי הזגרוס באירן - ממש מסביב לעיר שיראז ומעל בנדר-עבאס, ערים ש"נודעו לשימצה" לאחרונה...

השקד הערבי לא היה ידוע כגדל בישראל עד שגילתה אותו מימי רון במורד נחל מכמש בואך נחל פרת. מאז נמצאו לאורך נחל מכמש כ-12 שיחים וכן התגלה אתר בנחל מכח (שוקה רווק) ובשנה האחרונה, בנחל אל-חביבי הנשפך לנ.מכמש. התגלה על ידי ערן ספיר ופרח בתאריך 24.2.2024.

שקד ערבי בנחל מכמש ובנחל אל-חביבי, צילמו שמעון כהן(משמאל) ואיתן שפירא ©

אתרי נחל מכמש ונ.מכח מהווים אתר קיצון מערבי עולמי של תפוצת המין ובכך חשיבותם הרבה. לעומת הרי הזגרוס וכורדיסטן שם תפוצתו כמעט רציפה, הרי שבאזור הלבנט (סוריה, לבנון, ישראל וירדן) תפוצתו מקוטעת ביותר ובכל אוכלוסייה יש מעט שיחים. גם בירדן זהו שיח נדיר ביותר שנמצא עד כה רק באתר אחד.

איך מגיעים - נוסעים בכביש 1 מירושלים ליריחו ובצומת כפר-אדומים פונים צפונה ונכנסים לכביש אלון הוא כביש 458. חוצים את נחל פרת ועולים בפיתולי כביש 458 לכיוון מעלה מכמש. בעמק המבדיל בין חאן ענבלים למעלה מכמש משאירים את הרכב ויוצאים למסע רגל בכיוון מערב בירידה לנחל אל-חביבי. לאחר קילומטר וחצי הנחל נעשה תלול ומתחתר לקניון עם מצוקים. במצוק במפנה הדרום מערבי, בנקודה המצוינת במדויק באתר עמוד ענן בשם "שקד ערבי קו 450 מטר" פורח השקד הערבי. ותודה לערן ספיר מגלה האתר.

מימין: שקד ערבי בנחל מכמש בשנת 1983 למרגלות גבע-בנימין, , צילם רפי קוץ ©
משמאל: מפת עמוד עין המורה את הדרך להגיע לאתר

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©
לציטוט: כהן ש 2025 אתרי פריחה מומלצים השבוע, 23.2.2025-16 (2). כתב-עת
"כלנית", מספר 10.

=====